

A SZAKKOLLÉGIUMOK FINANSZÍROZÁSI STRATÉGIÁI ÉS CIVIL JELLEGE KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉSEK¹

Fazekas Mihály – Sik Domonkos

I. Bevezetés

A szakkollégiumok, a szakkollégiumi mozgalom hosszú évtizedek óta a civil szféra és egyben a felsőoktatás karakteres, aktív és dinamikusan változó része. A rendszerváltás előtti idők hatalommal szembeni kritikája, a szabadabb szellemi műhely hangulata ugyan jelen-tősen átalakult az ezredfordulóra; ezek az öntevékeny, civil szervezetek mégis megtalálták helyüket, új szerepüket a megváltozott körülmények között. Az elmúlt évtizedek során a szakkollégiumi mozgalom heterogénebbé vált, növekedett, befolyása és támogatottsága egyre erősödött. A növekvő támogatottságot jól szemlélteti, hogy a kollégiumok végzettjei az akadémiai, gazdasági és politikai elit meghatározó szereplőivé váltak (egy miniszterelnök, több miniszter, bankvezér, a Tudományos Akadémia számos tagja szocializálódott szak-kollégiumi viszonyok között). A felsőoktatási rendszerbe való integrálódásukat jelzi, hogy a szakkollégiumról a felsőoktatási törvény külön passzusban rendelkezik, valamint, hogy külön költségvetési sor gondoskodik a támogatásról.

A szakkollégiumok fontossága ellenére *hiányoznak az átfogó kutatások*, melyek a mozgalom időbeli változására, jelenlegi működésére, szerepére, problémáira és a végzett tagok közötti kapcsolatokra egyidejűleg fókuszálnának. Csupán elvétve találkozhatunk egy-egy konkrét intézménnyel foglalkozó elemzéssel, melyek különböző specifikus szempontok sze-rint – például szervezeti kultúra, kapcsolati háló – készültek (Buzder 2004, Kovács 2006, Bakodi et al 2004, Korenyák-Mezei 2005). Ebből a felismerésből kiindulva fogtunk neki 2006 őszétől 2007 tavaszáig tartó kutatásunknak² mely során a magyarországi szakkollégiumok átfogó vizsgálatát tűztük ki célul. Vizsgálódásaink során eredetileg egy kifejezetten prag-matikus kérdésre kerestünk választ: *milyen tényezők határozzák meg a szakkollégiumok fi-*

nanszírozási gyakorlatát? Kutatásunk előrehaladtával azonban egyre világosabbá vált, hogy a kérdés nem válaszolható meg azon probléma tisztázásától függetlenül, hogy *milyen értelemben tekinthetők a szakkollégiumok a civil társadalom részének?* Így ez a két kérdés alkotja tanulmányunk vezérfonalát is.

2. Definíciós és módszertani kérdések

Mint említettük, a kutatási tárgyunkat alkotó szakkollégiumok mindeddig feltáratlan, ugyanakkor feltételezhetően heterogén³ sokaságot alkotnak. Ennek megfelelően sokszínű módszertani megközelítést alkalmaztunk. Első lépésben egy, az összes működő szakkollégiumra kiterjedő kérdőíves felméréssel közelítettünk kérdésünkhöz (kvantitatív szakasz). Az így kapott adatbázis elemzését követően kiválasztottunk néhány kollégiumot, melyekről esettanulmányokat készítettünk (kvalitatív szakasz).

Az operacionalizálás során első lépésben azt tisztáztuk, hogy a „szakkollégium” milyen definíciójával dolgozzunk. Különösen problematikus ez a kérdés, ha a 2002-2003 során lezajlott, a felsőoktatási törvény módosítását övező vitákat tekintjük. Ezek eredményeként a törvénybe bekerült egy szakkollégium-definíció, mely kitér ezen intézmények szerepére, céljaira, működésére. Ezt a Felsőoktatási Törvényben található definíciót⁴ tekintettük kiindulási pontnak: „A szakkollégium célja, hogy saját szakmai program kidolgozásával magas szintű, minőségi szakmai képzést nyújtson, segítve a kiemelkedő képességű hallgatók tehetséggondozását, közéleti szerepvállalását, az értelmiségi feladatokra történő felkészülés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtését, a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség nevelését. A szakkollégium az önkormányzatiság elvére és a szakkollégisták öntevékenységére épül, a szakkollégium tagsága dönt különösen a kollégiumi tagsági jogviszony keletkezéséről vagy megszűnéséről, az önálló szakkollégium szervezeti és működési szabályzatának elfogadásáról, a szakkollégium szakmai programjáról és az ahhoz kötődő szakmai teljesítményekre vonatkozó követelményekről.” (2005. évi Felsőoktatási törvény, 66/4. szakasz).⁵ A fenti definícióból következik, hogy a „szakkollégiumiság” lényegi elemei közé tartozik a *szakmai munka, a közéleti szerepvállalás, a felelős értelmiségi lét és az önkormányzatiság* egyaránt.

A szakkollégiumok definiálása után azzal a kérdéssel kellett szembenéznünk, hogy milyen értelemben tekinthetjük az ily módon definiált intézményeket a civil társadalom részeinek? A definícióból a közéletiséget és az önkormányzatiságot emelnénk ki elsősorban, minthogy mindkettő fontos jellemzője a civil szervezeteknek. A civil szervezetekről elsősorban Arato-Cohen szerzőpáros *Civil Society and Political Theory* című monográfiája alapján gondolkodtunk. Arato és Cohen a civil társadalmat az adminisztratív és a gazdasági alrendszerrel független szféraként jellemzi. Egyfelől a civil társadalom – érvelnek Parsons nyomán – mint szocietális közösség fontos társadalmi integrációs funkciót tölt be (Arato-Cohen 1992: 120). Másfelől – érvelnek Gramsci nyomán – a civil társadalomban megszülető mozgalmak a közvetlen politikai cselekvés lehetőségét hordozzák magukban (Arato-Cohen 1992: 147). Harmadrészt a civil társadalom a modern társadalmak önreflexiójának is fontos ágense, a benne lezajló kommunikatív folyamatok révén a kritikai nyilvánosság szerepét tölti be (Arato-Cohen

1992: 487). A szakkollégiumok definíciójuk alapján potenciálisan egy ilyen értelemben vett civil társadalom részének tekinthetők önkormányzatiságuk, az adminisztratív és gazdasági alrendszerőtől való függetlenségük, valamint közéleti szerepvállalásuk révén.

A definíciós kérdések tisztázása meghatározta számunkra, hogy mely diákszervezetek lehetnek a vizsgálat tárgyává, azonban továbbra is kérdéses maradt, hogy ténylegesen hány szakkollégium is létezik, kik is ezek a szakkollégiumok. Első lépésben felkutattuk az összes olyan intézményt, mely szakkollégiumnak, tehetségkutató szervezetnek nevezi magát; tehát elképzelhető, hogy megfelel a fenti definíciónak. Ezt követően kiszűrtük azokat, akik kívül esnek a vizsgálódási körünkön. A keresés során felhasználtunk számos internetes forrást, a szakkollégiumi mozgalom közös levelezőlistáját, személyes kapcsolatokat és korábban összeállított adatbázisokat.

Végül összesen 46 darab, 2007 januárjában működő szakkollégiumot sikerült felkutatnunk, melyek közül a kvantitatív szakaszban 40 kollégiummal – pontosabban ezek diákvezetőivel – sikerült kérdőívet kitöltetnünk. Ez a 40 szakkollégium alkotta tehát mintánkat, mely minta nem reprezentatív, mivel a mintába kerülés nem véletlen módon határozódott meg, jölehet a sokaság 87%-át fedi le. Ugyanakkor okunk van feltételezni, hogy a fiatalabb, a kifelé és befelé kevésbé aktív, a szakkollégiumi kapcsolati háló perifériáján elhelyezkedő kollégiumok⁶ azok, amelyek nem küldték vissza a kérdőívet a többszöri kapcsolatfelvétel és a rendelkezésükre álló 2 és fél hónap ellenére sem. Ez azt jelenti, hogy a mintába kerülést nagy valószínűséggel szisztematikus tényezők befolyásolták, aminek az a következménye, hogy csak ezek figyelembe vétele mellett fogalmazhatunk meg általános érvényű következtetéseket.⁷

A kutatás kvalitatív szakaszában esettanulmányokat készítettünk a tipikusnak vélt kollégiumokról. Ezeket a szakkollégiumokat két szempont alapján választottuk ki. Egyrészt az adatbázisunk néhány változója⁸ mentén klaszterekbe soroltuk a szakkollégiumokat. Másrészt mindegyik klaszterből választottunk legalább egy kollégiumot, igyekeztünk szem előtt tartani a klaszterezésbe be nem vont, mégis fontos szempontokat.⁹ Így összesen tizenegy szakkollégiumot kerestünk fel személyesen. Az esettanulmányok elkészítéséhez egy interjút és a szakkollégium írásos anyagait (évkönyvek, bemutatkozó szövegek, internetes anyagok) használtuk fel. Az interjút minden esetben az adott szakkollégium olyan idősebb tagjával készítettük, aki volt vagy jelenleg is vezető tisztségviselő; azt feltételezve, hogy a kiválasztott személy nagy és megbízható rálátással rendelkezik a kollégium működésének egészére.

3. Finanszírozási stratégiák a kérdőívek tükrében

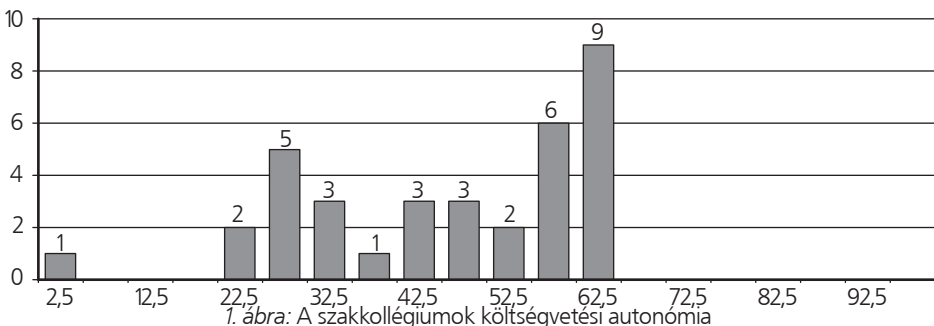
A forrásszerzési stratégiákat több szempontból is meg lehet közelíteni, mi első lépésben a szakkollégiumok *bevételeinek megoszlását* vizsgáltuk, így próbálván hozzávetőleges képet kialakítani a finanszírozóktól való függőségük mértékéről. Egyértelműnek tűnik, hogy a forrásoldal relatív súlypontjaiból nem következik egyenesen, hogy a kollégium életébe jobban beleszólnak a finanszírozók (azt nem tudhatjuk, hogy az adott pénzügyi tranzakciók mellé mekkora mértékben társul a kollégium életét befolyásoló külső szándék). Ugyanakkor feltételezhetjük, hogy amennyiben egy szakkollégium finanszírozása nem egyetlen szereplőtől

függ, hanem diverzifikált a forrásai akkor nagyobb valószínűséggel lesz független döntései meghozatalában. Márpedig az autonómia fontos előfeltétele a civil, közéleti szerepvállásnak (hiszen csak egy független szervezet tud kritikai-közéleti funkciót betölteni).

Azzal a feltételezéssel élünk, hogy a szakkollégiumok és hosszútávú finanszírozók (állam, egyetem, egyház) közötti kapcsolatok stabilnak, kevésbé flexibilisnek tekinthetők.¹⁰ Így a változtatásra, nagyobb önállóság megszerzésére, az egyéb források arányának növelésén keresztül van lehetőség. Egyéb forrásokként azonosítottuk többek között az állami-, civil-, vagy magánszektorhoz tartozó szponzorokat és pályázatokat. Mivel a szponzoráció nehezen standardizálható és elemezhető általános keretek között, ezért a *pályázati aktivitást, sikerességet* vettük proxy változónak. E közelítés indokoltságát, megfelelőségét lehetőségünk volt tesztelni, amikor a pályázati gyakoriság, sikeresség és a szakkollégiumok anyagi stabilitásának összefüggéseit vizsgáltuk.

3.1 A szakkollégiumok forrásai és önállósága

Az „átlagos” szakkollégiumnak, illetve a mozgalom egészének forrásoldala figyelemre méltó módon kiegyensúlyozott, az állami (29%), egyetemi (30%) és magán (24%) forrásokból származik a bevételek döntő része, amelyet a személyi jövedelmi adó 1%-ból (7%), egyháztól (4%) és egyéb (6%) forrásokból befolyó összegek egészítenek ki. Azonban, ha az átlagok mögé nézünk, ettől eltérő kép bontakozik ki. Tegyük fel, hogy egy szakkollégium önállósága valamelyest korlátozott vagy legalábbis külső szereplő által korlátozható, ha költségvetésének több mint 50%-a¹¹ egyetlen szereplőtől származik. Így a szakkollégiumok 44%-a minősül önállónak, tehát kellőképpen diverzifikált forrásokkal rendelkezőnek. Egy másik megközelítésben az önállóság egy folytonos változóját vizsgáltuk; feltettük, hogy a magán- és SZJA 1%-ból származó források az önállóságot növelik, míg az állami, egyetemi és egyházi források inkább csökkentik azt, majd ezen feltételezésekből kiindulva egy 0-100-as skálára transzformáltuk az értékeket (1. ábra). Láthatjuk, hogy a szakkollégiumok közel fele (17 kollégium) a közepes önállóság körül csoportosul, tehát domináns finanszírozási forrás mellett is jelentős, önállóságot erősítő forrásokra támaszkodnak a kollégiumok. Ez az egy szereplőtől való erős függés csökkentésének tendenciájára mutat rá.

1. ábra: A szakkollégiumok költségvetési autonómia (0-maximális autonómia; 100-minimális autonómia) szerinti megoszlása, 2007 januári adatok

Össességében kijelenthető, hogy a mozgalom egészére a „több lábon állás” jellemző (diverzifikált forrásoldallal). Még akkor is, ha a kollégiumot egy domináns szereplő finanszírozza, megjelennek további források, ezzel csökkentve a függőséget. A szakkollégiumoknak létezik egy olyan csoportja (mintegy 10-15 kollégium), melyek nem függenek egyetlen domináns szereplőtől sem, és általában kifejezetten diverzifikáltak a költségvetési forrásaik. Tehát feltételezhető, hogy a szakkollégiumok egy jelentős részének megvan az anyagi függetlensége ahhoz, hogy – ha szándékában áll – kövesse kritikái, közéleti témákat felvető, formáló céljait, más szóval civil társadalmi szerepet vállalhasson.

3.2 A pályázati gyakorlat jellemzői

A pályázati aktivitást és sikerességet egyaránt mértük a pályázatot kiíró aktorok (egyetem, állam, magán, civil) szerinti és a támogatandó tevékenységi kör (kutatási, fenntartás, oktatás, egyéb) szerinti bontásban. Továbbá rákérdeztünk az elmúlt öt év pályázati dinamikájára is.¹²

A szakkollégiumok az elmúlt évben átlagosan 13,3 pályázatot adtak be, amiből 6,7 volt sikeres, tehát az átlagos sikerességi ráta 0,51, ugyanakkor a kollégiumok több, mint 50%-a 5 vagy annál kevesebb pályázatot adott be (lásd. 1. táblázat). A *sikerességi ráta* tekintetében meglepő, hogy a kollégiumok csaknem 50%-a kizárólag sikeres pályázatokat adott be, ami jelentheti azt, hogy rendkívül gyakorlott pályázó a szakkollégiumok közel fele, vagy azt, hogy nagyobb valószínűséggel emlékeznek a sikeres pályázatokra, mint a sikertelenekre, sőt elképzelhető, hogy kizárólag a sikeresekre emlékeznek. Sajnos ennek az adatsornak a megbízhatóságát nem tudjuk meghatározni a rendelkezésre álló adatokból, így kénytelenek leszünk a későbbiek során némi óvatossággal kezelni az ezek alapján kapott eredményeket.

Összesen hányszor pályázott az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Hányszor pályázott sikeresen az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás
0,00	5	12,5	,00	3	7,5
1,00	1	2,5	1,00	1	2,5
2,00	3	7,5	2,00	4	10,0
3,00	5	12,5	3,00	2	5,0
4,00	4	10,0	4,00	3	7,5
5,00	2	5,0	5,00	2	5,0
6,00	3	7,5	6,00	2	5,0
7,00	1	2,5	8,00	4	10,0
9,00	1	2,5	10,00	1	2,5
10,00	2	5,0	11,00	1	2,5
11,00	1	2,5	14,00	1	2,5

Összesen hányszor pályázott az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Hányszor pályázott sikeresen az elmúlt 1 évben?	Gyakoriság	Százalékos megoszlás
13,00	2	5,0	15,00	2	5,0
14,00	2	5,0	27,00	2	5,0
15,00	1	2,5			
20,00	1	2,5			
22,00	1	2,5			
31,00	1	2,5			
64,00	1	2,5			
121,00	1	2,5			

1. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, 2007 januári adatok

Nem mutatkozik jelentős eltérés a különböző forrásokhoz (állami, egyetemi, stb.) írt pályázatok eloszlásában, azonban, ha a tevékenység szerinti bontást nézzük, akkor különböző profilú szakkollégium-csoportokat azonosíthatunk. A kollégiumok több mint fele egyáltalán nem pályázik kutatási és fenntartási tevékenységekre, azonban akik pályáznak ilyen tevékenységekre azok jellemzően oktatási és egyéb szakmai területeken is aktív pályázók. Ezzel szemben a kutatási pályázatoktól tartózkodó kollégiumok döntő része oktatási és egyéb szakmai témákban aktív pályázó. Eredményeink mögött felsejlenek különböző szakkollégium típusok (kutató, oktatási, vegyes), azonban pusztán a pályázati aktivitás alapján korai lenne ezeket definiálni.

A továbbiakban a pályázati mutatók közötti összefüggéseket tekintjük át.¹³ Azoknál a szakkollégiumoknál, amelyeknél az átlagnál magasabb a sikerességi ráta, egyben átlag feletti a benyújtott pályázatok száma is (lásd. 2. táblázat), és a pályázatok számának dinamikája is növekvő.

	Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma
Átlagon aluli a pályázatok száma	8	3
Átlagon felüli a pályázatok száma	7	12
Összes	15	15

2. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, 2007 januári adatok

A fenti összefüggés a szakkollégiumok civil jellegének egy fontos dimenzióját érinti, amennyiben a sokszor és sikeresen pályázó szakkollégiumok függetlenebbnek tekinthetők az állandó támogatóktól. Ezen a vonalon továbbhaladva arra voltunk kíváncsiak, hogy a civil jelleg egy másik dimenziója menti megoszlás miként árnyalja ezt az összefüggést. Ez a magyarázó dimenzió a szakkollégium önkormányzatisága. Ezt a változót a különböző

– esetünkben anyagi – ügyekről a szakkollégiumon belüli nyilvánosságban folyó viták gyakoriságával mértük. Az anyagi ügyekről való kollégiumon belüli párbeszéd gyakoriságát is figyelembe véve, úgy tűnik, hogy az anyagi ügyeket ritkán megvitató kollégiumok esetében kisebb mértékben érvényesül a pályázatok gyakorisága és sikeressége közötti összefüggés. Vagyis elmondható, hogy azokban a szakkollégiumokban a legmagasabb a sikerességi ráta, ahol gyakrabban beszélnek anyagi ügyekről és aktívabban pályáznak (lásd. 3. táblázat).

		Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma
Ritkán beszélnek anyagi ügyekről	Átlagon aluli a pályázatok száma	3	0
	Átlagon felüli a pályázatok száma	6	6
	Összes	9	6
Gyakran beszélnek anyagi ügyekről	Átlagon aluli a pályázatok száma	5	3
	Átlagon felüli a pályázatok száma	1	6
	Összes	6	9
Összes		15	15

3. Táblázat: Pályázatok száma és sikeressége, az anyagi ügyekről való beszéd gyakorisága szerint bontva, 2007 januári adatok

Ez az összefüggés fontos hipotézisek megfogalmazására ad lehetőséget. Tekintve, hogy az önállóság és az önkormányzatiság egyaránt a civilség fontos jellemzője, továbbá, hogy ezek szoros összefüggést mutattak egymással, érdemes új elemzési szempontként bevonni a közéleti szerepvállalás gyakoriságát. A közéletiség ugyanis a civil jelleg harmadik fontos indikátora, így érdekes kérdésként merül fel, hogy együtt jár-e az előbbi két indikátorral. Kézenfekvő hipotézisként adódik, hogy megkülönböztethető egymástól a szakkollégiumok civil csoportja (melyre egyszerre jellemző az önkormányzatiság, autonómia és közéletiség) és nem civil csoportja (melyre ezek közül csak néhány, vagy semelyik sajátosság sem jellemző). Márpedig ha ez így van, akkor a finanszírozási stratégiákat a civil társadalmi jelleggel való összefüggésükben magyarázhatjuk. Mielőtt azonban ehhez hozzáfognánk, eredeti gondolatmenetünk szerint haladunk tovább és a pályázati gyakorlatot meghatározó tényezőket vizsgáljuk meg.

3.3 A pályázati gyakorlatot meghatározó tényezők

A pályázati sikeresség vonatkozásában elmondható, hogy a budapesti kollégiumok valamelyest sikeresebbek vidéki társaiknál, azonban több a budapesti-vidéki distinkcióval szignifikáns kapcsolatban álló változó (ilyenek az intézmény kora, taglétszáma, fluktuációja) nem bír befolyásoló erővel sem a sikerességre, aktivitásra, sem a dinamikára. A kemény változók-

kal való összefüggés hiánya megerősíti a hipotézisünket, miszerint ezektől eltérő (esetünkben a civil jellegből fakadó) magyarázó változó után kell kutatnunk.

Pozitív összefüggés figyelhető meg a szakkollégium kapcsolathálózati beágyazottsága¹⁴ és a sikerráta között. Érdekes összefüggés figyelhető meg továbbá a költségvetési dinamika és a pályázati dinámia között: azoknál a kollégiumoknál, ahol növekvő pályázati aktivitást tapasztaltunk, egyúttal a költségvetés növekedését is megfigyeltük. A fenti változók pozitív kapcsolata alapján azt a megállapítást fogalmazhatjuk meg, hogy létezik a kollégiumoknak egy olyan köre, amelyik egyre sikeresebben menedzseli a költségvetési és pályázási lehetőségeit, problémáit, így helyezve biztos alapokra a szakkollégium anyagi ügyeit. Továbbá a költségvetési dinamika és pályázati dinámia együttjárásából arra is következtethetünk, hogy a pályázati aktivitás jó közelítéssel szolgál a szakkollégiumok anyagi lehetőségeinek, forrásszerzési potenciáljának dinamikájához. Ez alapján indokoltnak tűnik a pályázati aktivitást proxy változóként használni (erre a kérdésre még részletesebben visszatérünk).

A szakkollégiumok interdiszciplinaritását megragadó változó¹⁵ nem bizonyult értelmezhető hatásúnak; azonban, ha tovább bontottuk a tagok egyetemi tudományterületeinek megfelelően akkor érdekes eredményekre jutottunk. Kijelenthető, hogy a jogász-közgazdász-társadalomtudós hallgatókat tagjai között tudó kollégiumok kimagaslóan jobb eredményeket produkálnak az önkormányzatiság, pályázati aktivitás és sikeresség tekintetében (lásd. 4. táblázat). Ez alapján úgy tűnik, hogy az anyagi függetlenséget és önkormányzatiságot elsősorban a kollégiumok szakmai profilja, a szakkollégiumi tagság szakmai szocializációja határozza meg.¹⁶

	Közgazdász-társadalomtudós-jogi	Mérnök-tervezettudós	Bölcész	Kar-független	Összes
Ritkán beszélnek anyagi ügyekről	3	2	4	11	20
Gyakran beszélnek anyagi ügyekről	10	7	0	3	20
Átlagon aluli a pályázatok száma	4	6	2	6	18
Átlagon felüli a pályázatok száma	9	2	1	8	20
Átlagon aluli a sikeres pályázatok száma	2	5	2	6	15
Átlagon felüli a sikeres pályázatok száma	8	3	0	4	15

4. Táblázat: Karonkénti megoszlás és pályázati gyakorlat összefüggései, 2007 januári adatok

Mivel a pályázati tevékenységet közelítő változóként használtuk a szakkollégiumok forrásszerzési potenciáljához, ezért érdemes megvizsgálni a kérdést, hogy milyen kapcsolatban állnak egymással az anyagi stabilitás és a pályázati gyakorlat, annak érdekében, hogy

lássuk feltételezéseink megbízhatóságát. Azt már korábban megjegyeztük, hogy a pályázati dinamikák erősen együtt mozog a költségvetési dinamikával, tehát a növekvő pályázati aktivitású kollégiumok valószínűsíthetően növekvő bevételekkel is számolnak és fordítva. Ez azt jelenti, hogy a jó pályázati dinamikából az anyagi kérdések, kihívások sikeres megoldására és működő forrásszerzési stratégiára következtethetünk.

Ezt az állítást tovább részletezhetjük, ha az anyagi stabilitás („Milyen gyakran fenyegette csőd a kollégiumot az utóbbi pár évben?”) változót is bevonjuk az elemzésbe (lásd. 5. táblázat). Azok a szakkollégiumok, melyek még soha nem néztek szembe csődveszéllyel, vagy amelyeknél minden évben előfordul csődveszély kiugróan alacsony pályázati aktivitással rendelkeznek. Előbbi esetében feltehetően oka, utóbbiak esetében következménye az anyagi stabilitásnak a pályázati aktivitás alacsony foka. Ugyanakkor azoknál, ahol csak néhányszor fordult elő csődveszély ott magas pályázati tevékenységgel számolhatunk. További összefüggés figyelhető meg a pályázati dinamikák tekintetében: a minden évben csőddel küszködők között ez csökkenő irányú, azok között, akiknek szembe kellett már nézni csődveszéllyel növekvő irányú, és azoknál akiknél soha nem volt még csődveszély nem mutat semmilyen tendenciát.¹⁷

	Minden évben van csődveszély	Többször előfordult már	Legalább egyszer előfordult már	Soha nem volt még	Összes
Átlagon aluli a pályázatok száma	3	3	5	7	18
Átlagon felüli a pályázatok száma	1	8	9	1	19
Pályázatok száma nőtt	0	5	7	3	15
Pályázatok száma stagnált	1	2	3	3	9
Pályázatok száma csökkent	3	3	1	1	7

5. Táblázat: Gazdasági stabilitás és pályázati gyakorlat összefüggései, 2007 januári adatok

Ezek alapján összességében kijelenthető, hogy a pályázati aktivitást megalapozottan használtuk a forrásszerzési stratégiák, forrásszerzési-potenciál proxy változójaként, hiszen, mind a források dinamikájával, mind az anyagi stabilitással meggyőző kapcsolatban áll. Továbbá ezek az adatok megerősítik azt a hipotézist, miszerint létezik a kollégiumoknak egy olyan köre, amelyek sikeresen menedzseli a költségvetési problémáit és pályázási lehetőségeit.

3.4. Az anyagi függetlenség és civil szerepvállalás összefüggései.

A pályázati gyakorlat összefüggéseinek áttekintése után visszatérünk ahhoz a kérdéshez, hogy beszélhetünk-e jól elkülönülő civil és nem civil jellegű szakkollégiumokról. Arató és

Cohen elmélete szerint a civil társadalomra fontos szerep hárul, amennyiben annak tagjai közéleti szerepet vállalva direkt politikai cselekvések (mozgalmak) kiindulópontjai lehetnek, valamint nyilvános vitákban megszólalva a politikai alrendszerbe becsatornázhatnak a lokális nyilvánosságokban tematizálódó érdekeket. Ennek megfelelően a szakkollégiumok nyilvános vitákban való részvételét vizsgáltuk alaposabban. Mint azt az alábbi tábla is mutatja (6. táblázat), ennek gyakorisága összefüggést mutatott mind az anyagi függetlenséggel, mind az önkormányzatisággal. Egyfelől, amely kollégiumokban gyakrabban vitatják meg az anyagi ügyeket, ott gyakrabban vitatják meg a közéleti témákat és a közéleti szerepvállalás lehetőségét. Másfelől, a gyakran pályázó szakkollégiumok sokkal nagyobb arányban vállalnak közéleti szerepet magukra, anyagi függőségben lévő társaiknál. Ennek alapján úgy tűnik joggal tekinthetjük a hipotézisként megfogalmazott állítást megerősítettnek, miszerint jól elkülönül a szakkollégiumok egy kifejezetten civil társadalmi csoportja.

	Ritkán beszél- nek forrás- szerzésről	Gyakran be- szélnek forrás- szerzésről		Átlagon aluli számú pályá- zat	Átlagon felüli számú pályá- zat
Ritkán beszél- nek közéleti témákról	13	3	Nincs közéleti szerepvállalás	12	7
Gyakran beszélnek köz- életi témákról	5	12	Aktív szerep- vállalás	3	8
Összes	18	15		15	15

6. táblázat: Önkormányzatiság, közéleti szerepvállalás és forrásszerzési magatartás összefüggési, 2007 januári adatok

A következő szakaszban ezen a nyomon haladunk tovább, és azt vizsgáljuk meg, hogy pontosan milyen tényezőktől függ, hogy egy szakkollégium civil jellegű-e vagy sem. Így a civil jelleggel és az ezt meghatározó tényezőkkel való összefüggésben vizsgálhatjuk a finanszírozási stratégiáit, magatartását. A korábbi elemzések alapján azt találtuk, hogy a szakmai szocializációnak fontos szerepe van abban, hogy egy kollégium civil jellegű lesz-e vagy sem (a közigazdász, társadalomtudós, jogász kollégiumok hajlamosabbak voltak civil szervezetként működni). Az esettanulmányok finomabb megközelítése lehetőséget teremt arra, hogy alaposabban megvizsgáljuk ezt az összefüggést.

4. A finanszírozási stratégiák meghatározó tényezői az esettanulmányok tükrében

Az adatbázis-elemzés eredményeinek tükrében három kérdésre fordítottunk különös figyelmet az esettanulmányok készítése során. Egyrészt arra, hogy milyen értelemben beszélhetünk civil és nem civil szakkollégiumokról (mennyire jellemző egyazon szakkollégiumra az önkormányzatiság, az autonómia és a közéletiség). Másrészt arra, hogy a civil jelleg és a

szakkollégium finanszírozási stratégiája között van-e összefüggés. Harmadrészt arra, hogy a tagok szakmai szocializációja mennyire határozza meg a pályázati gyakorlatot. A továbbiakban ebben a sorrendben haladunk tovább.

A vizsgált szakkollégiumokat az esettanulmányok elemzése során négy típusba soroltuk civil jellegük szerint. „Maximálisan civil szakkollégiumról” beszéltünk abban az esetben, amikor egyszerre volt jellemző a kollégiumra mindhárom civil indikátor (autonómia, önkormányzatiság, közéletiség). „Erősen civil szakkollégiumnak” neveztük azokat a kollégiumokat, melyeknél legalább két indikátort tapasztaltuk. „Gyengén civil szakkollégiumnak” hívtuk azokat a szakkollégiumokat, ahol csak az egyik indikátor meglétét tapasztaltuk. „Nem-civil szakkollégiumnak” tekintettük azokat, amelyekre se a közéleti szerepvállalás, se a belső autonómia, se az önkormányzatiság nem volt jellemző. Az alábbi táblázatban foglaltuk össze a különböző típusba eső szakkollégiumokat, és azok néhány – a kvantitatív szakaszban fókuszba került – jellemzőjét (lásd: 7. táblázat).

	Sorszám	Város	Szakmai jelleg	Pályázati aktivitás	Közéletiség	Önkormányzatiság	Megalakulás időpontja: rendszerváltás előtt/után
Maximálisan civil szakkollégium	1	Bp.	Közgazdász	Magas	Magas	Magas	Előtte
	2	Bp.	Jogász	Magas	Magas	Magas	Előtte
	3	Bp.	Építész	Magas	Magas	Magas	Utána
Erősen civil szakkollégium	4	Bp.	Interdiszciplináris	Magas	Magas	Alacsony	Előtte
	5	Bp.	Orvosi	Magas	Magas	Alacsony	Előtte
Gyengén civil szakkollégium	6	Vidéki	Interdiszciplináris	Magas	Alacsony	Alacsony	Utána
	7	Vidéki	Bölcsész	Alacsony	Magas	Alacsony	Utána
Nem-civil szakkollégium	8	Országos	Interdiszciplináris	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	9	Bp.	Közigazgatási	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	10	Vidéki	Bölcsész	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána
	11	Bp.	Természettudós	Alacsony	Alacsony	Alacsony	Utána

7. Táblázat: Esettanulmány szakkollégiumok csoportosítása és legfontosabb jellemzőik, 2007 januári adatok

A táblázat oszlopait megvizsgálva,¹⁸ az első kérdéseinkre azt a választ adhatjuk – a kvantitatív elemzés során megfogalmazott hipotézisnek megfelelően –, hogy civil és nem-civil szakkollégiumok két markánsan elkülönülő csoportba sorolhatók. A legfontosabb, a cso-

portosítás alapjául szolgáló változók együtt mozognak, alapvetően kétféle eltérő szakkollégium-típust definiálva. A kvalitatív elemzésben kiválasztott szakkollégiumok nagyjából felére mondható el (1-5. eset), hogy inkább civil, és a másik feléről (6-11. eset), hogy inkább nem-civil keretek között működik. A kvantitatív eredmények alapján kisebb részt a budapesti és vidéki megkülönböztetést, valamint a szakmai háttérrel emeltük ki, mint a civil jelleg meghatározó tényezőket. Az előbbi tendencia az esettanulmányokban is érződött, csak budapesti szakkollégiumokat találunk a két-három civil jellemzővel bíró kollégiumok között. Ugyanakkor a vidéki szakkollégiumok között kettő olyat is találunk, ami részben civil jellegű (6.-7. eset). A szakkollégiumok szakmai jellege és a pályázati aktivitás (valamint az ebből fakadó autonómia) összefüggése az esettanulmányok során szintén beigazolódott. A közgazdász és a jogász kollégiumok egyaránt a civilek közé tartoztak.¹⁹ A kvantitatív elemzés során kapott hipotézisek vizsgálatánál igyekeztünk tovább lépni az esettanulmányok elemzésekor. Hiszen a szakkollégiumok két markánsan elkülönülő csoportja (civil és nem-civil) heterogén sokaságot alkotott aszerint, hogy civil mivoltuk milyen körülmények között alakult ki. Így ennek feltérképezésére is kísérletet tettünk.

Mindenek előtt arról a sajátosságról kell szólnunk, amire az esettanulmányok elemzése közben figyeltünk fel. Ha áttekintjük a 7. táblázatot, láthatjuk, hogy egy szakkollégium kivételével (3. eset) az erősen vagy maximálisan civil szakkollégiumok mindegyike a rendszerváltás előtt alakult. Ez alapján első látásra meggyőzőnek tűnhet az a magyarázat, hogy a korábban alakult szakkollégiumok nagyobb eséllyel civil jellegűek. A kor és a civilség közti így felfogott lineáris összefüggés azonban teljesen tarthatatlannak bizonyul, ugyanis a rendszerváltás után alakult kollégiumok között az alakulás évétől függetlenül találunk különböző civilségi fokon álló szakkollégiumokat.²⁰ Ezért, a lineáris kapcsolat helyett sokkal inkább a rendszerváltást mint cezúrát tekintve vizsgáltuk a kérdést. A rendszerváltás előtt alakult kollégiumok (és egy rendszerváltás utáni kollégium) mind teljesen vagy részlegesen civilek, a rendszerváltás után alakultak pedig feltűnően kisebb mértékben civilek. Ebből az eltérésből arra következtethetünk, hogy az államszocializmus általános jellemzői között kell keresnünk azon tényezőket, amelyek a civil klíma létrehozására motiválták az adott időszakban megalkuló szakkollégiumokat. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mi az a sajátosság, ami a rendszerváltás előtt jellemző volt a szakkollégiumi mozgalomra és mi az, ami utána háttérbe szorult?

Ahogy az a szakkollégiumi mozgalom történetét bemutató forrásokból kiderül (Törőcsik 2001: 9, Pünkösti 2005), a rendszerváltás előtti és utáni szakkollégiumok közti fő különbség abból adódik, hogy míg az előbbieknél számára a szakmai munka mellett többnyire igényként fogalmazódott meg, hogy az ellenzéki nyilvánosság fórumaiként is szolgáljanak, addig az utóbbiak kifejezetten szakmai célból alakultak. A második nyilvánosság iránti igény az államszocializmus éveitől általános jelenség volt.²¹ Ez az igény abból fakadt, hogy a hivatalos keretek között létrejövő nyilvánosság nem szolgált szabad nyilvánosságként. Ebből fakadóan a rendszerváltás előtt alakult szakkollégiumok eleve a kritikai-közéleti funkció iránti igénnyel születtek. Ez az igény implikálta a további civil sajátosságok kialakulását is: az adott körülmények között lehetséges fokú autonómia, illetve önkormányzatiság megteremtését.

Úgy tűnik tehát, hogy a civil jelleg a rendszerváltás előtt alakult szakkollégiumok esetében a kor általános sajátosságaira vezethető vissza. Ezt a megállapítást az általunk vizsgált szakkollégiumok közül két esetben találtuk helytállóknak (1. és 2. eset). A másik két rendszerváltás előtt alakult szakkollégium (3. és 4. eset) alapvetően felülről szervezett intézményként jött létre, nem kifejezetten kritikai-közéleti szerepvállalási szándékkal, nem önkormányzati keretek között. Így a rendszerváltás mint cezúra pusztán két szakkollégium civil jellegét magyarázza. Továbbá az a megállapítás, miszerint „az eleve civil jelleggel alakult szakkollégiumoknál tapasztaltunk civil jelleget” nem sok gyakorlati haszonnal kecsegtet a rendszerváltás után alakult, a civilé válás útjára lépni szándékozó szakkollégiumok számára. Ezért tovább folytattuk kutatásunkat és azokra a szakkollégiumokra fókuszáltunk, amelyek rendszerváltás előtt alakultak ugyan ám nem civil keretek között, vagy pedig a rendszerváltás után alakultak kisebb-nagyobb mértékben mégis civil jellegűek voltak (3., 4., 5. és 6. eset)²².

Elsőként vizsgáljuk meg a 6. esetet. Ez a szakkollégium felülről szervezett intézményként alakult meg, egy karizmatikus tanár vezetésével, aki egy személyben vállalt felelősséget az ügyvitelért. Így kezdetben se önkormányzatiság, se autonómia, se közéleti szerepvállalás nem jellemezte az intézményt. Távozása után az egyetem továbbra is fenntartotta a szakkollégiumot, azonban az, vezető és önszerveződés híján lendületét veszítette. A hullámvölgyből az esettanulmány készítésének időpontjára kezdett kilábalni a kollégium. Ennek a folyamatnak az első lépése az volt, hogy a diákok a fenntartási költségeken túli költségekkel járó terveket (pl. konferencia-szervezés) szerettek volna megvalósítani. Ehhez azonban az egyetem nem nyújtott támogatást, így azt kénytelenek voltak maguk felkutatni pályázatok útján. A pályázatírás során kialakított kis mértékű autonómia, pozitív hatással volt az önkormányzatiság kialakulására is: a saját erőből megszerzett pénz egyúttal a kollégiumért vállalt felelősségvállalással is együtt járt. Ez az élmény pedig a feladatok együttes elvégzésének gyakorlatát teremtette meg (bár ez egyelőre csak tendenciaként valósult meg a szakkollégiumban).

A 6. eset nem egyedülálló. A 4. és 5. esetben – melyek ugyan rendszerváltás előtt alakultak, azonban erős felső vezetéssel, csekély önkormányzatisággal – egyaránt találkoztunk olyan beszámolóval, ami a fent ismertetetthez nagyon hasonlított. Mindkét esetben beszámoltak arról a diákok, hogy a vezetéstől független céljaikhoz maguknak kell megteremteni a fedezetet és ez a folyamat egyúttal erősebb elköteleződést, önszerveződést egyszóval önkormányzatiságot eredményezett. A 4-6. esetek tehát arról tanúskodnak, hogy van esély a civilé válásra akkor is, ha nem kifejezetten ilyen szervezetként jött létre egy szakkollégium. Ennek elsődleges feltétele a diákok felelősségvállalása a szakkollégium iránt. Ezt a tapasztalatot jó eséllyel szereshetik meg úgy, hogy adott programok finanszírozását saját erőből teremtik elő²³.

Hátravan még a 3. eset. Ez kakukktojásnak tekinthető, mivel ez az egyetlen rendszerváltás után alakult szakkollégium, ami maximális mértékben civil. Ez a szakkollégium azért kiemelten fontos, mert példája azt bizonyítja a rendszerváltás után alakult szakkollégiumoknak is van esélyük teljesen civilé válniuk (ami nem utolsó sorban fennmaradási esélyeiket is nagy mértékben növeli). Mi motiválta ennek a kollégiumnak a tagságát arra, hogy civil keretek között szervezzék meg magukat? Az egyik fontos magyarázó tényező az volt, hogy az egye-

tem a kezdetektől fogva magára hagyta a kollégiumot, ami így kényszerű módon ugyan, de autonóm intézetként létezett a kezdetektől fogva. Ebből fakadóan fennmaradását biztosítandó csak magára számíthatott, ami azt jelenti, hogy kezdetektől fogva érvényesült az a hatás, amit a 4-6. eseteknél leírtunk. A fennmaradás biztosításához ugyanis a tagság egészének erős elköteleződésére volt szükség. Ezt pedig csak önkormányzati struktúrában, vagyis a tagság egészének bevonásával lehetett biztosítani. Vagyis az autonómia indulása óta adottsága volt a kollégiumnak, és ez pragmatikus okokból vezetett az önkormányzatisághoz.

A közéleti szerepvállalás magyarázata részben az önkormányzatiságtól részben attól független szakmai okokból fakad. Míg a többi szakkollégiumban a szakmai munka közös szemináriumokon való részvételből, előadások tartásából és meghallgatásából állt, addig a fenti kollégiumban építészeti feladatokat oldottak meg a hallgatók. Az építészeti feladatokra jellemző, hogy soha nem párhuzamos, individuális tevékenységként végzik őket, hanem mindig csapatmunkában. A csapatmunka során a kollégisták megtapasztalták a közösségi érdekek egyéni érdekek elé helyezéseinek élményét, és úgy tűnik ez az élmény motiválta őket a szakkollégiuminál szélesebb közösség iránti felelősségvállalásra. Hasonló tapasztalatuk származhatott a kezdeti fogva meglévő önkormányzati szervezeti struktúrából is, így ez a két hatás feltehetően felerősítve egymást, közösen hatott a közéleti szerepvállalás irányába.

Összefoglalásként elmondható, hogy a rendszerváltás után alakult szakkollégiumok civil-lé válásához elengedhetetlen első lépésben az autonómia biztosítása, továbbá a tagok aktív bevonása az ügyvitelbe és végül a közösségi felelősségérzet megtapasztalása. Így érhető el, hogy a tagság felelősséget vállaljon mind szakkollégiuma iránt (és ezzel biztosítsa fennmaradását), mind a szélesebb közösség iránt (és ezzel betöltse civil szerepét).

5. Összefoglalás

A központi kérdésnek megfelelően tanulmányunkban kísérletet tettünk a magyarországi szakkollégiumok finanszírozási stratégiáinak feltérképezésére. Azt tapasztaltuk, hogy a szakkollégiumok csaknem felére jellemző a „több lábon állás” (több finanszírozó), ami lehetőséget teremt egy esetleges civil társadalmi szerep betöltésére. Az anyagi autonómia megléte erősen korrelál az aktív pályázati gyakorlattal, általában azok a szakkollégiumok függetlenek anyagilag, amelyek sokszor és sikeresen pályáznak. Az anyagi függetlenség pedig a szervezeti, cselekvési autonómia alapja. A pályázati sikeresség és az autonómia szoros összefüggést mutatott két további civil jellemzővel az önkormányzatisággal és a közéleti szerepvállalással. Ez alapján beszéltünk a szakkollégiumok jól elkülöníthető civil és nem-civil csoportjáról. Az esettanulmányok során különös figyelmet szenteltünk a civilséget magyarázó változók feltérképezésére. Így jutottunk arra a következtetésre, hogy a szakmai profil mellett a rendszerváltás előtti vagy utáni megalakulás is meghatározta a civil jellemzők kialakulását. A további magyarázó változók feltárása után a rendszerváltás után alakult szakkollégiumok civil-lé válását elősegítő tényezők bemutatásával zártuk gondolatmenetünket,

így próbálva hozzájárulni ezen intézmények közéleti-kritikai funkciójának kiteljesedéséhez és az ezzel szoros összefüggésben álló finanszírozási nehézségeik kezeléséhez.

Irodalom

- Arato, A. – Cohen, J. L. (1992): *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press
- Buzder, G. (2005): Ahogy a Kollégiumot a kollégisták 2004-ben látták. In: Jánka Adrienn–Szolnoki Pálma (szerk.): *Re: 35 – Harmincöt éves a Rajk László Szakkollégium*. Budapest: Rajk László Szakkollégium
- Bakodi N–Ferencz N–Hevő H–Rabi S–Soós A (2004): *Diagnózis*. Széchenyi István Szakkollégium (belső kiadvány)
- Fazekas M.–Sik D. (2007): Szakkollégiumi mozgalom: érdekvégyesítés, kommunikáció, kapcsolati háló, *Kultúra és Közösség* (megjelenés alatt)
- Korenyák Zs.–Mezei T. (2005): *A szakkollégiumi sikeresség magyarázatai kapcsolatháló, ego-háló típusú és analitikus ismérvek alapján*. Széchenyi István Szakkollégium (belső kiadvány)
- Kovács, E (2006): *Mi motiválhatja az embereket egy non-profit szervezetben: vizsgálati fókuszban az EVK szakkollégium és tagjai* (Budapesti Corvinus Egyetem, TDK dolgozat)
- Hankiss Elemér (1986): A második társadalom. In: (uő.) *Diagnózisok 2.*, Budapest: Magvető Kiadó
- Pünkösti Á. (2005): *Szeplőtelen fogantatás*. Budapest: Népszabadság Könyvek
- Rudas Tamás (1993). *Kontingencia táblák elemzése*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Törőcsik, (2001). A szakkollégiumi mozgalom története 1995-ig. In: *N+1. Típusú találkozások – Bemutatkozik a szakkollégiumi mozgalom*. Budapest : Rajk László Szakkollégium.
2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról
- Szakkollégiumi Charta : <http://szakkollegium.tek.bke.hu/cikk.php?id=40>
- Fazekas Mihály–Sik Domonkos : A magyarországi szakkollégiumok (kutatási jelentés): <http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/>

Jegyzetek

- 1 Az alábbi tanulmány alapjául szolgáló kutatáshoz az Erasmus Kollégium és a Nemzeti Civil Alap nyújtott anyagi támogatást, amelyért ezúton is szeretnénk kifejezni köszönetünket.
- 2 A részletes kutatási jelentés hozzáférhető a <http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/> honlapon.
- 3 Például az egyes szakkollégiumokat vezető diák-testületek elnevezéseit beazonosítani is meglepően problémásnak bizonyult, hiszen rendkívül nehéz rákérdezni egy testület/bizottság működésének sajátosságaira, ha annak elnevezése kollégiumonként változik, továbbá hatásköre is jelentős változékonyságot mutat.
- 4 A Szakkollégiumi Charta (<http://szakkollegium.tek.bke.hu/cikk.php?id=40>) is hasonló szellemben íródott, lényegében azonos elemeket tartalmaz.

- 5 Továbbá, a törvény szövegének megfelelően kizárólag együttlakó diákközösségek lehetnek szakkollégiumok, azonban ezt a kritériumot nem vettük figyelembe. Egyrészt, mert ez egy rendkívül sokat vitatott pont, másrészt, mert érdekes elemzési szempontnak mutatkozott az együttlakás tényének vagy hiányának a szervezetek működésére gyakorolt hatása.
- 6 Az interneten fellelhető adatok és az öszszakkollégiumi események szervezőivel folytatott informális beszélgetések alapján alakítottuk ki a nem válaszoló kollégiumokra vonatkozó hipotéziseinket.
- 7 Érvényes következtetések levonását továbbá megnehezítette még, hogy a kitöltött kérdőívek között nagy volt a megválaszolatlan vagy rosszul megválaszolt kérdések aránya, aminek következtében több statisztikai eljárás csak nehezen volt alkalmazható. Ezekre a problémákra később még visszatérünk.
- 8 A változók: a szakkollégium aktív tagjainak száma, a tagság szakkollégiumban töltött éveinek átlagos száma, a bentlakó tagok aránya, a kollégium életkora, interdiszciplinaritása, külső szereplőktől való függetlensége, közéleti aktivitása, a döntéshozó testületben anyagi kérdések felmerülésének gyakorisága, a szakkollégium anyagi stabilitása és költségvetési dinamikája
- 9 Ilyenek voltak: minden nagyobb egyetemi város képviselve legyen, legyen egyházi, láthatatlan kollégium is a vizsgáltak között, minden tudományterület képviselve legyen.
- 10 Természetesen az adott költségvetési transzferhez tartozó kötelezettségek, a transzfert nyújtónak a kollégium életét alakító jogai is változhatnak. Ilyen bonyolult kérdéseket azonban nem próbáltunk kvantitatív módszerekkel feltárni, e kérdések körüljárása a kvalitatív szakaszra marad.
- 11 Természetesen az 50%-os küszöbérték meghatározása önkényes, azonban logikai alapon alátámasztható a választásunk, továbbá az állami, egyetemi és egyházi források részesedését mutató adatsorokban töréspont volt az 50%-os érték, így következtetéseink lényegében változatlanok lennének 50%-nál 10-20 százalékponttal magasabb küszöbérték esetén is.
- 12 Sajnos magas volt a nem válaszolók aránya, mind a pályázatok számát, mind a pályázatírás dinamikáját tekintve (17,5%). Itt felmerült bennünk az a kérdés, hogy rendelkeznek-e 5 éves időtávra visszatekintő emlékezettel a szakkollégiumok, mennyire ismert, mennyire könnyen hozzáférhető a vezető számára az elmúlt 1 évben írt pályázatok száma, megoszlása. Továbbá lehetőség az is, hogy nem akarták az adott szakkollégiumok megosztani másokkal a belső információikat, és ez okozta a magas válaszmegtagadási arányt.
- 13 Minthogy a táblázatok alapjául szolgáló minta nem reprezentatív, ezért eltekintünk a statisztikai próbáktól, melyek jelen esetben értelmezhetetlenek lennének. Összefüggésről annyiban beszélünk a továbbiakban, ha a 2×2 -s keresztábrára értelmeztett $a/b:c/d$ hányados (melyben a-d a négy cellát jelenti) értéke nem egyenlő eggyel. Amennyiben ezen hányados értéke egy (más szóval: ugyanazt az eloszlást tapasztaljuk a marginálisokon, mint a táblázaton belül, tehát nem hordoz többletinformációt, ha egy magyarázó változó szerint bontva tekintjük a függő változó eloszlását), úgy teljes függetlenségről (vö. Rudas 1993: 22-23).
- 14 Külön tanulmányban foglalkozunk a szakkollégiumok kapcsolathálójának sajátosságaival, részletes elemzés abban olvasható (Fazekas-Sik 2007)
- 15 Az interdiszciplinaritás változóját a szakkollégiumi tagság eltérő egyetemi szakjainak száma alapján hoztuk létre.

- 16 Az a kérdés továbbra is nyitott, hogy a tagok szakmai szocializációja határozza-e meg a pályázási, önkormányzati magatartást, vagy adott tudományterületek eleve ezekben a kérdésekben homogénebb hallgatókat vonzanak, vagy esetleg mindkét okozati összefüggés egyszerre érvényesül.
- 17 Ezek az adatok egy tanulási folyamatot sejtetnek: a mindig csőddel küszködők tekinthetők annak a csoportnak, akik számára a pályázatok révén történő forrásszerzés nem bizonyult megoldásnak (erre utal a konstans csődközeli állapot), ezért ők csökkentik pályázataik számát. A gyakran csőddel küzdők növelik pályázataik számát, így próbálva megszüntetni a csődveszélyt. Azok akiknél ritkán van csődveszély ezen stratégia sikeres alkalmazóinak tekinthetők. Azok csoportját pedig, akiknek soha nem kell csődveszéllyel számolniuk, feltehetően egyrészt a permanens támogatásokból élők, másrészt a legsikeresebb pályázók alkotják, ezért találunk itt vegyes képet.
- 18 Az egyes szakkollégiumokról készített esettanulmányok a kutatási jelentésben olvashatók (<http://www.erasmuskollegium.hu/publications/56/>).
- 19 Első látásra meglepőnek tűnhet, hogy a közigazgatási szakkollégiumot (9. eset) a nem-civilek között találjuk. Ennek az a magyarázata, hogy a kollégium, mindössze néhány éves, így intézményesülése elején jár még csupán.
- 20 Fontos példa a 11. eset, amely kollégium 1992-ben alakult, de a civilség semmilyen jelét nem mutatja.
- 21 Természetesen a szakkollégiumok mellett számos egyéb formája létezett a második nyilvánosságának. A probléma alapos elemzése olvasható a „második társadalom” koncepciójába ágyazva Hankiss Elemér tanulmányában (Hankiss 1986).
- 22 A 7. eset is ide tartozna, azonban ez egyházi szakkollégium lévén legtöbb sajátosságát tekintve (pl. tagok motivációja, autonómia) a többitől eltérő sajátosságokkal jellemezhető, ezért nem éreztük célszerűnek összemosni a nem-egyházi szakkollégiumokkal.
- 23 Egy hétköznapi példával megvilágítva a fentieket: a „magunk kereste pénz értékesebb” elv érvényesül itt.